

ТЕОРЕТИЧНА ПРОЕКЦІЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СТАНОВЛЕННЯ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ

Резюме

У змістовому наповненні статті спроектовані теоретичні засади професійно-педагогічного становлення викладача. Окреслено необхідність корелювання змісту професійної підготовки у відповідності із сучасними умовами суспільно-технологічного прогресу, що спровоковане циклічним «старінням» знань. **Метою** дослідження є теоретичне обґрунтування значущості системи професійно-педагогічного становлення викладача в умовах вищої школи. Мету екстрапольовано на необхідність теоретичного обґрунтування значущості системи професійно-педагогічного становлення викладача в умовах вищої школи. Унаочнено високоструктурованість феномена «розвиток» з метою окреслення на рівні його структури одного із основоположних концептів – «становлення». Узагальнено, що феноменологічне становлення актуалізоване мінливістю ситуаційного впливу та процесуальних взаємодій, які самі по-собі є складовими цілісного освітнього процесу. **Процедура** дослідження передбачала залучення бібліографічного, поетапно-проблемного та порівняльного методів з метою окреслення поетапності особистісно-професійного становлення викладача. На рівні такої поетапності підкреслено істотну значущість таких основоположних детермінант, як самоідентифікація, фахова підготовка, професіоналізація та педагогічна майстерність. Проблематизовано, що досліджуваний феноменологічний «конструкт» вирізняється ознаками цілісності та структурованості, що уможливорює продуктивність його функціонування на рівні професійно-щоденних реалій. Підкреслено, що особистісно-професійне становлення актуалізує прояви самостійності, ініціативності та творчості. **Результатом** дослідження стало констатування значущості у досліджуваному становленні феномена професійної ідентифікації, який актуалізує вибудову реально-дієвих перспектив, у змісті яких окреслюється послідовність виконання тактичних та стратегічних способів дій, націлених на конкретну освітню результативність.

У **висновках** узагальнено, як особистісно-професійне становлення викладача виступає водночас процесом і результатом. Підсумовано тісний категоріальний взаємозв'язок феноменів особистісно-професійне становлення та професіоналізм, які можна використати у якості високоінтегральних характеристик індивіда. Зроблено висновок, що феноменологічне становлення є не одиничним процесом, а систематично-циркулюючим утворенням, яке функціонує протягом усієї педагогічної діяльності.

***Ключові слова:** викладач; вища школа; педагогічна діяльність; професійно-педагогічне становлення; феномен.*

Вступ. Проблема становлення фахівця у професійному полі є однією із найбільш досліджуваних на наукознавчому рівні. Теоретичний розгляд вищевказаного відзначається пошуком найбільш оптимального базису, який необхідний для досягнення вихідної результативності професійного розвитку та правильного розставлення орієнтирів дослідницьких пошуків.

Особлива значущість проблем, пов'язаних із професійною підготовкою висококваліфікованих кадрів для вищої школи, на часі актуалізована фактажним багатоманіттям, розкриваючим «неповноцінність» особистісно-професійної самореалізації, спровокованої відсутністю «продуктивного» досвіду роботи на місцях.

Сучасна підготовка викладачів для вищої школи повинна ґрунтуватися на психолого-педагогічних важелях збалансованого особистісного впливу, який повинен стимулювати професійне зростання на будь-якому етапі життєдіяльності. Багаторічний педагогічний досвід роботи у вищій школі засвідчує, що дієвість останньої тези на практиці змушує бажати кращого.

Дослідженням проблеми професійного становлення фахівця займалися такі учені як: І. Зязюн, О. Кокун, В. Ковальчук, В. Сиротюк, С. Жидецька та інші. Проте, аналіз проблеми потребує більш предметного відрефлексування та уточнення, шляхом окреслення цілісних механізмів професійно-педагогічного становлення викладача в умовах вищої школи.

Мета – теоретично обґрунтувати значущість системи професійно-педагогічного становлення викладача в умовах вищої школи.

Завдання:

- проаналізувати рівень розробленості досліджуваної проблеми;
- окреслити поетапність особистісно-професійного становлення викладача вищої школи;
- розкрити характерологічні особливості феноменологічного

становлення.

Методи. Методологічним інструментарієм дослідження послуговувалися бібліографічний, поетапно-проблемний та порівняльний методи.

Результати. Проблема удосконалення змісту освіти у відповідності із сучасними суспільними вимогами є однією із найактуальніших на галузевому рівні. Активність педагогічних пошуків, націлена на підвищення рівня професійної підготовки майбутніх фахівців, прокламована необхідністю створення найбільш сприятливих умов для їх подальшого професійного становлення. Запорукою продуктивності формування сприятливого освітнього «клімату» є необхідність налагодження функціонування студентоцентрованого середовища, яке «корелюється» вагомістю впливу як зовнішніх так і внутрішніх факторів.

У вихорі суспільних викликів XXI століття проблема підготовки конкурентоздатного викладача для вищої школи є надскладним завданням. Певні проблемні «вкраплення» до моноліту освітньої підготовки створюють інформаційні та технологічні виклики, які змушують переорієнтовувати зміст освітньої підготовки у рамки новітнього суспільно-технологічного прогресу, що систематично продукує «старіння» знань.

З метою запобігання поглибленню негативної тенденційності на освітньому рівні актуалізується завдання створення таких умов для особистісно-професійного становлення, за яких кожен із суб'єктів пізнання відчуватиме на собі беззаперечний вплив професійної майстерності викладача. Саме такий викладач повинен демонструвати своїм прикладом цілий спектр професійних якостей, які необхідні майбутньому педагогу для успішного входження у свою спеціальність. Окрім цього, вагомим етапом на шляху до успішного педагогічного становлення викладача є його професійна ідентифікація, яка сягає особистісно-синергетичних глибин та центрів внутрішньої саморегуляції.

Феномен професійно-педагогічне становлення є досить значущим для педагогічної науки, оскільки є складовим компонентом розвитку (див. рис. 1).

Рис.1. Педагогічна проекція структурованості феномена «розвиток»

Залучення інструментарію наочності уможливило структурування феномена розвиток у триєдиному складі основоположних концептів (рис.1). Тематика нашого дослідження предметно торкається другого концепту, зміст якого передбачає поступальний перехід зі стадії на стадію, що вирізняється більш досконалішими характерологічними особливостями (рис.1). У такому дослідницькому ключі стає зрозумілим, що професійно-педагогічне становлення викладача насичене предметністю його суб'єктивності як на рівні світосприйняття, так і світорозуміння.

Варто підкреслити, що феноменологічне становлення актуалізоване мінливістю ситуаційного впливу та процесуальних взаємодій, які самі по-собі є складовими цілісного освітнього процесу. Не дарма, у наукових колах проблему особистісно-професійного становлення співвідносять із феноменами фахової зорієнтованості та компетентності, продукуючих індивідуальне зростання на усіх досліджуваних нами рівнях.

На рівні сучасних тематичних досліджень, виокремлено декілька стадій професійного становлення викладача, які дозволяють досить ефективно змодельовати досліджуваний феномен з точки зору різногалузевої аспективності (див. рис.2).

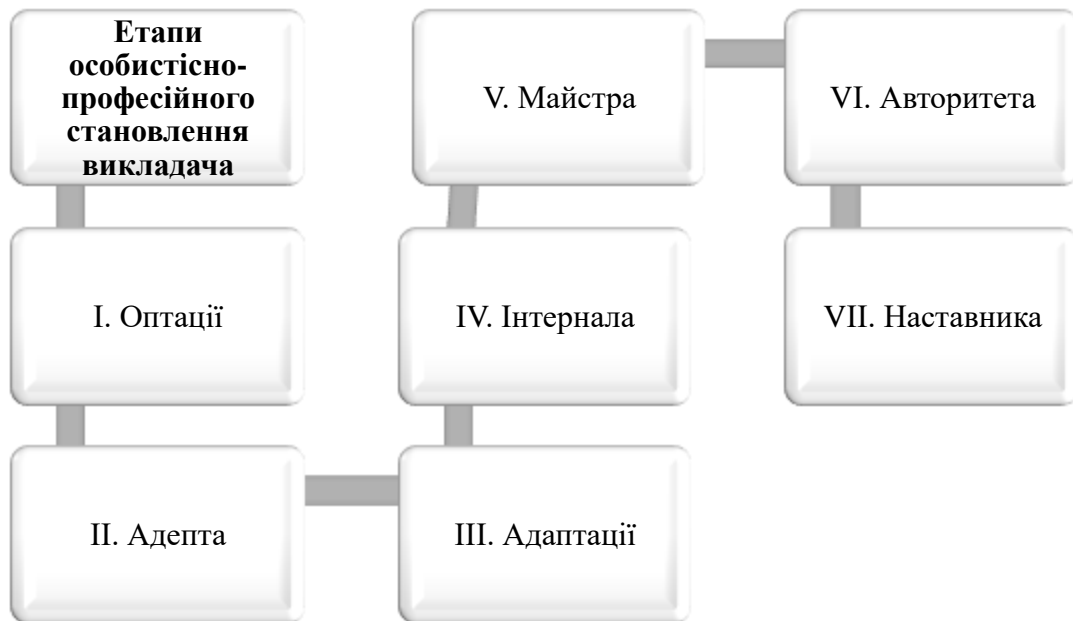

Рис.2. Поетапність особистісно-професійного становлення викладача (за матеріалами Климова Є.О.) (Климов, 2014)

Перший із заявлених етапів пов'язаний із необхідністю професійного самовизначення, коли суб'єкт пізнання чітко: усвідомлює значущість свого суспільно призначення, розставляє правильно ціннісні пріоритети, розуміє глибинну сутність саморозвитку та самоосвіти (рис.2). У цілому, даний етап є доволі важливим на шляху до досягнення подальшої результативності феноменологічного становлення, оскільки від рівня його продуктивності залежить у майбутньому його професійна перспективність (рис. 2).

У теоретичному спектрі наявних відрефлексувань, проблема професійного самовизначення розглядається нами як цілісний комплекс особистісних дій, націлених на досягнення власної компетентнісної відповідності, щодо діючих вимог професійної діяльності.

Із переліку виокремлених етапів, другий вирізняється своїм «пристосувальним» характером до обраного фаху (рис. 2). На цьому етапі досить важливо створити для суб'єкта пізнання – потенційного викладача такі безпрецедентні умови, за яких кожен елемент навчального процесу наблизитиме його до вершин професійної самоідентифікації, маркованої елементами феноменологічного становлення (рис. 2). За таких сприятливих умов, помітним чином прослідкуватимуться зміни на рівні особистісної

самосвідомості, адже зовнішнє безсумнівно залишає свій відбиток і на індивідуально-внутрішньому (рис.2).

Третій етап відзначається ще більшою дотичністю до майбутньої професійної діяльності, базуючись на засадах прикладного функціонування (рис.2). У цьому ключі, на першому плані фігуруватиме завдання «освоєння» педагогом нормативних, технологічних та методичних сторін обраного фаху (рис.2). Перспективність успішного «циркулювання» даного етапу віддзеркалюється і на рівні залучення двох вагомо-діяльнісних аспектів:

- ✓ нетипових завдань, які стимулюють розвиток логічного мислення та відтворюють індивідуальний підхід до справи;

- ✓ творчого підходу до організації навчальної діяльності, яка націлена активізувати прояви здібностей та талантів.

Центральну позицію у наших наочних матеріалах займає четвертий етап, який зорієнтований на те, що привчити викладача діяти у рамках своєї «посадової інструкції» (рис. 2). Слід зауважити, що даний етап є насправді доволі значущим, оскільки недотримання викладачем своїх посадових обов'язків, або неналежне виконання ним доручень може доволі пагубно позначитися на вихідній результативності усього освітнього процесу (рис. 2). Не слід забувати і про те, що феноменологічна природа «посадової» грамотності у свою чергу слугує одним із індикаторів результативності педагогічного функціонування на місцях (рис.2).

Окремої дослідницької уваги заслуговує п'ятий етап, який по відношенню до попередніх, вирізняється необхідністю глибокого освоєння педагогом вузькопрофільних знань та формулювання надзвичайно широкого спектру умінь, які уможливають безперешкодне розв'язання фахівцем поточних завдань на внутрішньогалузевому рівні (рис. 2). Доволі показовою на цьому етапі є готовність до прояву професійних якостей та вироблення індивідуально-педагогічного стилю власної діяльності.

Вагомість шостого етапу приховується у значущості проявів особистісно-професійної цінності, як на галузевому так і міжгалузевому

рівнях (рис. 2). Очевидна ефективність діяльнісних проявів найбільш виразно відслідковується у вміннях розв'язувати досить складні завдання прикладного характеру, на основі залучення власного педагогічного досвіду (рис. 2). Цілком зрозуміло, що у цьому аспекті мова йде про багаторічний досвід роботи за фахом, який «нашаровувався» на щоденні реалії професійних буднів та містить у собі надзвичайно цінний для особистості ресурс.

Завершальний етап, що змодельований у рамках нашого рисунку, співрозмірний із періодом, коли у педагога формується певне коло колег-послідовників, які готові перейняти його педагогічний досвід у повному обсязі (рис. 2). Безумовно, що такого фахівця сам колектив сприймає у ролі своєрідного еталону, який є зразковим у професійному плані та спонукає колег до наслідування. Вагомим аргументом на користь останнього слугує і той факт, що фахівець такого рівня повинен у всьому демонструвати готовність до суб'єкт-суб'єктної співпраці і в жодному разі не зупинятися на досягнутому професійному результаті (рис. 2).

Проаналізувавши поетапність особистісно-професійного становлення викладача ми дійшли до висновку, що досліджуваний нами процес є доволі складним та часовитратним для усіх учасників. Найскладнішим у цьому аспекті нам видається є те, що феноменологічне становлення потребує не розрізненого співробітництва досвідченого педагога із менш досвідченим, а систематичної двосторонньої співпраці, яка згодом трансформується і набуває консультативних обрисів.

У світлі останніх дослідницьких відрефлексувань значущим, на наш погляд, є і той факт, що скорочена форма окресленої поетапності формує каркас чотирьохрівневої конструкції, до складу якої входять наступні професійно-центровані складові: самоідентифікація, фахова підготовка, професіоналізація та педагогічна майстерність. Цілком зрозумілим для нас є і той факт, що кожна із вищеперелічених складових слугує доволі міцним ступеневим фундаментом для особистісно-професійного становлення

викладача, який володіє ознаками цілісності та структурованості. Варто зауважити і той факт, що дві останні складові виходять за межі академічних умов і екстраполюються вже у рамки нових – професійно-щоденних реалій. Саме у таких – реально-навчальних умовах більш рельєфно кристалізуються навички самостійності, ініціативності та творчості, які сумарним чином відіграють доволі важливе значення на шляху до професійного самовдосконалення. Окрім напрацьовано-звичних видів практичної діяльності до переліку двох останніх складових вносимо і підвищення кваліфікації, яке передбачає примноження цінного практичного досвіду та розширення спектру професійних можливостей викладача.

Одну із пріоритетних позицій, у переліку найбільш значущих для особистісно-професійного становлення викладача, займає професійна ідентифікація. Остання відтворюється на рівні цілісного розуміння глибинності свого професійного вибору, на основі якого у подальшому вибудовується логарифм перспективного фахового зростання, шляхом співставлення реального із бажаним та нормативно-усталеним. За таким планом відбувається мислинневе «розкреслення» кожної складової програми особистісно-професійного розвитку із акцентом на два основні періоди – найближчої та далекої перспективи. Значущість такого неформального «розкреслення» приховується у необхідності роботи викладача за двома планами одночасно, що продукує вироблення реально-дієвих перспектив, у змісті яких окреслюється послідовність виконання не лише тактичних, але й стратегічних способів дій.

Доволі значущим для нашого тематичного пошуку є і той факт, що система особистісно-професійного становлення викладача фактично «циркулює» за визначеними формами. Такий характер предметного циркулювання віддзеркалений на рівні подвійної аспективності:

- ✓ нормативної – відтворюючої організаційно-діяльнісну значущість досліджуваного процесу, який відбувається у реальних умовах конкретного простору та часу;

✓ ситуативної – актуалізуючої вагомість відрефлексування рівнів ситуативно-суб'єктного впливу, з допомогою яких можна відтворити діяльнісну результативність на різних етапах педагогічної діяльності;

✓ результативної – продукуючої екстраполяцію різних видів діяльності на канву педагогічних реалій з обов'язковим залученням нового педагогічного інструментарію.

Підсумовуючи багатоаспектність окресленого зауважимо, що феноменологічне становлення багато у чому визначається сукупним спектром характерологічних особливостей особистості викладача, сумарний вплив яких є доволі значущим на шляху до його професійного становлення. У цьому аспекті не слід забувати і про те, що рівень професійної готовності досліджуваної категорії суб'єктів багато у чому залежить від попередньо створених організаційно-діяльнісних та ситуативних умов, продуктивність яких є запорукою феноменологічного становлення.

У цілому, особистісно-професійного становлення викладача відзначається цілою низкою характеристик, кожна з яких має доволі важливе значення. Першою із зазначених характеристик є професійна мотивація. Для того, щоб активізувати діяльнісні прояви слід мати стійкі мотиваційні утворення. Безумовно, що останні продукуються цілим рядом потреб (зокрема, у спілкуванні, праці, самореалізації тощо). Зазначена характеристика є надзвичайно важливою для феноменологічного становлення, оскільки віддзеркалює рівень особистісної зацікавленості у реалізації індивідуально-професійного «проекту».

Друга характеристика особистісно-професійного становлення більшою мірою пов'язана із рівнем професійної підготовки майбутнього фахівця, що поєднує у собі цілий комплекс знань, умінь та навичок, необхідних для освоєння обраного фаху. У процесі навчання налагоджується «робота» механізму щодо примноження інтелектуального потенціалу. Слід зауважити, що в умовах вищої школи зміст професійної підготовки закладається в основу діючого стандарту за відповідною спеціальністю. У названому

документі є як нормативні, так і варіативні складові, наповнення яких повинно віддзеркалювати суспільні потреби, запити стейкхолдерів та академічні вимоги.

Третя характеристика співвідноситься із рівнем функціонально-діяльнійшої готовності викладача до ефективного виконання педагогічних функцій на місцях. Рівень такої «готовності» частково прослідковується і на рівні кваліфікаційних характеристик – вихідних показників професійності, які слугують важливим базисом для виконання завдань типового і нетипового характеру.

Заглиблюючись у дослідження четвертої характеристики, слід більш предметно зупинитися на аналізі індивідуально-психологічної «придатності» фахівця до виконання викладацьких функцій. У цьому ключі, варто зосередитися на цілому спектрі психографічних, пізнавальних, емоційних та темпераментних «особливостей», співставлення яких, дає нам розгорнуту характеристику щодо індивідуально-психологічних можливостей педагога. Тобто, дана характеристика більшою мірою центрується на вроджених особливостях індивіда та віддзеркалює потенційні можливості внутрішньо-психологічних резервів до виконання цілого спектру функцій. Остання із зазначених характеристик є однією із найбільш значущих у наведеному переліку, оскільки уможливорює проектування готовності викладача до налагодження суб'єкт-суб'єктної співпраці.

Дискусія. Усупереч існуючій багатоманітності наукових підходів до проблеми особистісно-професійного становлення викладача і досі на її рівні залишається своєрідний сегмент термінологічної неоднозначності, коли досліджувану феноменологію розглядають у якості усталеної форми (Kálmán, Tynjälä & Skaniakos, 2020), визначеного стану (Santos, Gaušas, Mackevičiūtė, Jotautytė & Martinaitis, 2019), цілісного саморозвитку (Lynch, Hill, Gonzalez & Pollard, 2019), пріоритетного життєстверджуючого вектора (Karlberg & Bezzina, 2020), що сумарним чином актуалізує у подальшому розширення проблемного поля дослідження.

Висновки. Аналізуючи феноменологічні особливості особистісно-професійного становлення викладача ми дійшли до висновку, що по-суті досліджуване розглядається одночасно як процес та результат. Такий характер предметного розгляду актуалізує необхідність пошуку точок феноменологічного дотику із терміном «професіоналізм». З-поміж цілого спектру теоретичних формулювань останнього, найбільш узагальненим варіантом буде ототожнення його із багажем знань, умінь та навичок, найбільш вагомим для виконання професійних функцій на місцях. Таким чином, окреслену категорію можемо сприймати у якості найвищого рівня особистісно-професійного розвитку.

Співставляючи теоретичні «концентри» особистісно-професійного становлення та професіоналізму ми помітили, що обидві категорії зв своєю суттю є високоінтегральними характеристиками індивіда. Остання авторська теза аргументована комплексним характером феноменологічного обґрунтування, тісно пов'язаного із такими характеристиками, як: імідж, компетентність, індивідуальний стиль, майстерність та ін.

Теоретичним чином проектуючи феномен особистісно-професійного становлення викладача на канву сучасних наукових пошуків ми дійшли до висновку, щодо його сутнісної поліспектральності, яка увібрала в себе загальнофілософські, психологічні та педагогічні детермінанти. Така «поліспектральність» певним чином пояснюється багатоманітністю теоретичних обґрунтувань, які націлюються на розкриття найбільш значущих сутнісних характеристик. Проаналізувавши досліджуване ми дійшли до висновку, що феноменологічне становлення є не одиничним процесом, а систематично-циркулюючим утворенням, яке функціонує протягом усієї педагогічної діяльності. Окрім цього, циклювання такого «утворення» ґрунтується на мотиваційних складових, які актуалізують прояви професійної індивідуальності та творчості.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Климов, Е.А. (2014). Введение в психологию труда: монография. Москва: Издательство Московского университета: Академия.

Inamorato dos Santos, A., Gaušas, S., Mackevičiūtė, R., Jotautytė, A., & Martinaitis, Ž. (2019). Innovating Professional Development in Higher Education: Case Studies. *Publications Office of the European Union*. Luxembourg, 2019, 341. doi:10.2760/712385, JRC115595

Lynch, K., Hill, H.C., Gonzalez, K.E., & Pollard, C. (2019). Strengthening the research base that informs STEM instructional improvement efforts: A meta-analysis. *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 41 (3), 260-293. doi:org/10.3102/0162373719849044

Martin Karlberg & Christopher Bezzina (2020). The professional development needs of beginning and experienced teachers in four municipalities in Sweden. *Professional Development in Education*, 33 (6), 1-18. doi: 10.1080/19415257.2020.1712451

Orsolya Kálmán, Päivi Tynjälä & Terhi Skaniakos (2020). Patterns of university teachers' approaches to teaching, professional development and perceived departmental cultures. *Teaching in Higher Education*, 25(5), 595-614, doi: 10.1080/13562517.2019.1586667

REFERENCES

Klimov, E.A. (2014). Vvedenye v psicholohiyu truda: monohrafiya. [Introduction to the psychology of labor: monograph.]. Moscow: Moscow University Publishing House: Academy.

Inamorato dos Santos, A., Gaušas, S., Mackevičiūtė, R., Jotautytė, A., & Martinaitis, Ž. (2019) (2019). Innovating Professional Development in Higher Education: Case Studies. *Publications Office of the European Union*. Luxembourg, 2019, 341. doi: 10.2760/712385, JRC115595

Lynch, K., Hill, H.C., Gonzalez, K.E., & Pollard, C. (2019). Strengthening the research base that informs STEM instructional improvement efforts: A meta-analysis. *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 41 (3), 260-293. doi: org/10.3102/0162373719849044

Martin Karlberg & Christopher Bezzina (2020). The professional development needs of beginning and experienced teachers in four municipalities in Sweden. *Professional Development in Education*, 33 (6), 1-18. doi: 10.1080/19415257.2020.1712451

Orsolya Kálmán, Päivi Tynjälä & Terhi Skaniakos (2020). Patterns of university teachers' approaches to teaching, professional development and perceived departmental cultures. *Teaching in Higher Education*, 25(5), 595-614, doi: 10.1080/13562517.2019.1586667

T. Dudka, M. Chumak

THEORETICAL BACKGROUND OF PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL FORMATION OF A HIGHER SCHOOL TEACHER

Abstract

*In the article, theoretical bases of the professional and pedagogical formation of a teacher have been designed. The necessity of correlating the content of professional training with modern conditions of social and technological progress, which is provoked by the cyclical “aging” of knowledge, has been outlined. **The purpose** of the research is to theoretically substantiate the significance of the system of professional and pedagogical formation of a teacher in higher school. The purpose is prompted by the need for theoretical substantiation of the significance of the system of professional and pedagogical formation of a teacher in higher school. A highly structured phenomenon of the “development” has been noticed to outline one of the fundamental components – the concept of the “formation” at the level of its structure. The research shows that the phenomenological formation is actualized by the variability of the situational influence and procedural interactions, which are the components of a holistic educational process. **The research** procedure involved bibliographic, gradual problematic, and comparative methods. The phasing of personal and professional development of the teacher has been detailed. At this phrasing, the essential importance of such fundamental determinants as self-identification, professional training, professionalization, and pedagogical skills has been emphasized. The signs of integrity and structure characterize a “construct” of the studied phenomenon, which encourages the performance of its functioning in terms of professional and daily realities. Moreover, personal and professional development actualizes the manifestations of independence, initiative, and creativity. **The result** of the research was the assertion of the significance in the studied formation of the phenomenon of professional identification. It actualizes the development of real and effective prospects, which content outlines the sequence of tactical and strategic methods of action aimed at specific educational performance.*

***The conclusions** generalize that the personal and professional development of a teacher is both a process and a result. The close categorical connection of the phenomena of personal-professional formation and professionalism, which are integral characteristics of the individual, has been summarized. To total it up, the phenomenological formation is not a single process, but a systematic-circulating formation, which functions throughout the pedagogical activity.*

***Keywords:** teacher; higher school; pedagogical activity; professional and pedagogical formation; phenomenon.*